

FEISCHMIDT MARGIT*

Segítség és felelősség: a társadalmi szolidaritás formái, motivációi és vágyott hatásai a COVID-19 járvány idején

Bevezetés

Tanulmányunk célja, hogy feltárja a szolidaritásnak a koronavírus-járvány első hulláma alatt kialakult formáit, motivációit és hatásait. A szolidaritást legfőképpen közvetlen segítségnyújtásként értelmezzük, ugyanakkor vizsgáltuk a segítő cselekvéshez kapcsolódó értelmező narratívákat is, amelyek a felelősség, a válság által megvilágított strukturális problémák és az elérni kívánt változások kérdéseit érintették. A tanulmány háttérében egy kvalitatív kutatás áll, amely a Társadalomtudományi Kutatóközpontban valósult meg,¹ és kapcsolódott a Kisebbségkutató Intézetben végzett korábbi szolidaritás témájú kutatásokhoz, valamint egy kvantitatív kutatásból, amelyet Sik Domonkos vezetésével az ELTE Társadalomtudományi Karán végeztek.² Míg a Regio számára készülő tematikus lapszám mindkét adatfelvételre támaszkodik, addig ez a tanulmány a kvalitatív adatok átfogó elemzésére épül.

Magyarországon³ a koronavírus-járvány első regisztrált betegét 2020. március 4-én jelentették be. Kevéssel később az országos tisztifőorvos valamennyi fekvőbeteg-ellátó és bentlakásos szociális szolgáltatást nyújtó intézményében látogatási tilalmat rendelt el. A magyar kormány 2020. március 11-én különleges jogrendet, vészhelyzetet hirdetett ki. Március 12-étől intézménylátogatási tilalmat rendeltek el a felsőoktatási intézményekben, március 16-ától pedig a közoktatási intézmények is digitális munkarendre álltak át. Március 28-a és május 4-e között az egész országban, Budapesten és Pest megyében május 18-ig volt kijárási korlátozás.

* A szerző társadalomkutató, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének kutatóprofesszora. E-mail: Feischmidt.Margit@tk.hu

¹ <https://kisebbssegkutato.tk.hu/a-szolidarit-as-mint-a-jarvany-okozta-valsagra-adott-valasz>

² <http://nyilvanos.otka-palyazat.hu/index.php?menuid=930&num=129138&lang=HU>

³ Köszönettel tartozunk Neumann Eszternek és Sütő Zsuzsának, akik a járvány kormányzati kezelésének áttekintését összeállították. A következő két bekezdés az ő összefoglalójukra épül.

A kijárási korlátozás idején a munkahelyek jelentős része leállt, illetve távmunkára állt át. A vészhelyzetet a kormány 2020. június 18-án szüntette meg.

2020. január végén a kormány felállította a Koronavírus-járvány elleni védekezésért felelős Operatív Törzset. Néhány nappal később létrehozták az Önkéntességet és adományokat koordináló akciócsoportot. A szakpolitikusokat, illetve a nagyobb hazai karitatív szervezetek képviselőit tömörítő akciócsoport elsősorban a jótékony felajánlások koordinációját végezte: a Nemzeti Összefogás adományvonalon keresztül pénzbeli, a segítségkegymanak.hu honlapon keresztül pedig önkéntes munka, illetve eszközadományok felajánlására tettek közzé felhívást. Az adományvonalon keresztül beérkező állampolgári és vállalati felajánlásokat elsősorban a hat nagy egyházi szeretetszolgálat intézményrendszerén keresztül osztották szét.⁴ Az Informatikai és Technológiai Minisztérium által koordinált Digitális Jólét Program⁵ keretében a digitális ágazat szereplőinek, elsősorban telekommunikációs vállalatoknak a felajánlásait gyűjtötték össze.

A koronavírus-járvány sok tekintetben okozott fennakadást. A válság először a gyógyítás és gondozás területén jelentkezett, de hatása tovább gyűrűzött a gazdaság és a társadalom más területeire is. Ezzel egyidőben azonban az együttérzés és a szolidaritás is megmutatkozott. A felmerülő problémák jelentős részét nem az állam és szakosodott intézményei, hanem civilek, egyének és közösségek igyekeztek megoldani, részben teljesen új kezdeményezésekkel, részben korábbi működésük átalakításával.

Tanulmányunk célja ezt a működést bemutatni; megérteni, hogy a COVID-19 járvány okozta helyzetben megjelent segítő tevékenységek mit mutatnak meg a szolidaritás magyarországi működéséről; feltárni a segítségnyújtás motivációit, értelmezni az aktorok által elképzelt célokat és hatásokat, legvégül mindezek együttes elemzésével rávilágítani a közvetlen segítő tevékenységek és a társadalmi felelősségvállalás általánosabb és elvontabb szintű működésének összefüggéseire.

Válság és szolidaritás, segítség és felelősség összefüggései a szolidaritás irodalmában

A szolidaritás a társadalmi integrációt magyarázó szociológiai és a közösségek iránti felelősséget értelmező morálfilozófiai fogalmak összekapcsolásából keletkezett a 19. század folyamán. A fogalom eszmetörténeti előzményeinek elemzésében Zygmunt Bauman a közösségi morált hangsúlyozza, aminek alapján egy társadalom tagjai osztoznak abban a felelősségben, hogy segítik rászoruló tagjaikat.⁶

⁴ Az akciócsoporttól interjú megkeresésünkre nem kaptunk választ, két résztvevő szeretetszolgálat képviselőjével viszont tudtunk interjút készíteni.

⁵ <https://felajanlas.digitalisjoletprogram.hu/>

⁶ Bauman, Zygmunt: Szolidaritás: egy megtestesülni vágyó szó. 2000, 2016/3, 9–47.

Durkheim ennek premodern formáit a mechanikus szolidaritás fogalmával írta le, és a cselekvésnek a kollektív tudat létrejöttében és fenntartásában betöltött szerepét hangsúlyozta. A modern társadalmakban, amelyeknek kulcseleme Durkheim szerint a munkamegosztás, a szolidaritásnak egy másik formája is kialakul. Az organikus szolidaritás a munka világában megvalósuló együttműködésre és egymásra utaltságra épül, és az egyének funkcionális szerepei révén integrálja a társadalmat.⁷

Szociológusok későbbi generációi sokat gondolkodtak azon, hogy az individualizáció és a verseny milyen hatással van a szolidaritásra. Alig van olyan klasszikus elméletalkotó, aki valamilyen formában ne vetné fel a szolidaritás torzulásának vagy éppen felszámolódásának lehetőségét.⁸ A gyökeres átalakulás nyilvánvaló, a szolidaritás a modernizáció során egyre inkább kivonódott a hétköznapi, laikus cselekvők hatásköréből,⁹ és egy funkcionálisan differenciált intézményrendszerhez került, amelyet az állam (jóléti állam intézményei), a piac (biztosító társaságok), és a humanitárius szervezetek működtetnek. De mi történik akkor, amikor ezek az intézmények ugyancsak válságba kerülnek, vagyis nem képesek gondoskodni a rászoruló emberekről? És mi történik akkor, ha ezzel egyidejűleg jelentősen megnő azoknak a száma, akik átmenetileg vagy tartósan nem képesek gondoskodni magukról?

Ulrich Beck szerint az új problémák megoldása egyre inkább az egyénekre hárul, ami a gondoskodás és a szolidaritás új formáinak megjelenéséhez is elvezet, amit a reflexív modernitás fogalmi keretén belül maradvá, ő és követői reflexív szolidaritásnak neveznek.¹⁰ Vagyis a növekvő individualizáció nem felszámolja a szolidáris viszonyokat, hanem annak új formáit hozza létre. A szolidaritás önkéntessé válik, a társas kapcsolatok és az értelmes élet elképzeléséhez kapcsolódik.¹¹

Ugyanennek a változásnak a része, hogy a szolidaritás nem mutatkozik egyenletes intenzitással. Egy csökkenő szintű¹² permanens és intézményes szolidaritás mellett vannak a szolidaritásnak kitüntetett, nagy intenzitású időszakai. Ezek többnyire olyan előreláthatatlan helyzetekhez kötődnek, amelyek a mindennapi életet felforgatják, és jelentős bizonytalanságot teremtenek. Ezt hívjuk a legáltalánosabb értelemben válságnak, krízisnek vagy katasztrófának. Mások kollektív traumát okozó helyzetekről beszélnek. Bauman a szolidaritás robbanása metaforát használja a válságra adott válasz megnevezésére. „Ezt bizonyítják a „»robbanásszerű szolidaritás« sikeres epizódjai, és még inkább a »szolidaritás karneváljai« (hiszen

⁷ Durkheim, Émile: *A társadalmi munkamegosztásról*. Budapest: Osiris, 2001.

⁸ Sik Domonkos: *A hálózati szolidaritás elmélete*. ELTE Reader. 2018b, 15.

⁹ Sik 2018b, 10.

¹⁰ Hustinx, L. – Lammertyn, F.: *Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective*. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 2003, 2: 167–187.

¹¹ Zakariás, Ildikó: *Jóteköny nemzet. Szolidaritás és hatalom a kisebbségi magyarok segítségében*. Budapest: Kalligram – Regio Könyvek, 2018, 22.

¹² Ez a szint bizonyos tényezőkkel összefüggésben országonként és társadalmi csoportokként eltérő lehet.

a karneválok épp azt ünneplik, amit a legvilágosabban és legfájdalmasabban hiányolunk a hétköznapi robot során). Gombamód nőnek ki a földből a helyi kezdeményezések, alkalmi közös vállalkozások – még akkor is, ha ezek általában szere nyek és tiszavirág életűek.”¹³

Példák ugyan vannak az ellenkezőjére is, de több empirikus bizonyítékot találtak arra, hogy a válsághelyzetekben, amikor a segítségre szorulóak száma és láthatósága hirtelen megugrik, a segítő szándék is megnő a társadalomban. Ezt többen kollektív érzelmekkel, a bajban erősödő együttérzéssel,¹⁴ a bizalom növekedésével magyarázták. Kutatók továbbá azt is igazolták, hogy a szolidaritási hajlam átfordulása segítő cselekvésbe függ attól, hogy az adott helyzetben a szolidaritás milyen szimbolikus megerősítést kap az államtól és más közvéleményformáló intézményektől.

Miközben kutatók az ezredforduló után az individualizáció és a globalizáció szolidaritásra tett hatásait vizsgálták, az utóbbi években mindinkább a krízis és szolidaritás összefüggései kerültek előtérbe.¹⁵ Kutatók arra az átfogó megállapításra jutottak, hogy a válság-konjunktúra a szolidaritás újrakonfigurálódásához vezetett. Ez egyfelől a diszkurzív környezet változásának következménye. Hofmann és szerzőtársai¹⁶ négy vezető európai napilapban vizsgálták a szolidaritástéma erősségét, és azt találták, hogy míg a 2008-as pénzügyi válság idején még alacsony szinten volt, 2015-ben már vezető témává vált. Sajnálatos módon ettől eltérő elmozdulást találtak a médiában magyarországi kutatók.¹⁷ Ugyanakkor azt is megállapították, hogy a különböző válsághelyzetekben eltérő mértékű szolidaritási válaszok születtek. Társadalomutatókat az foglalkoztatta, hogy mitől függ, hogy egy válság nagyobb vagy kisebb szolidaritási reakciót vált ki. Rámutattak a válság természetének hatására, arra például, hogy természeti katasztrófák esetén az emberek nagyobb arányban támogatják a segítséget, mint gazdasági válság esetén. A gazdaság területén végzett kutatás viszont rávilágított, hogy a szolidaritás termelési és

¹³ Bauman 2016: 46

¹⁴ Forno, Francesca – Graziano, Paolo: From global to glocal. Sustainable Community Movement Organisations (SCMOs) in times of crisis. *European Societies* 2019, 5, 729–752. <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616793> és Koos, Sebastian and Siebel, Verena: Solidarity with refugees across Europe. A comparative analysis of public support for helping forced migrants. *European Societies* 2019, 5, 704–728 <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616794>

¹⁵ Koos et al 2019:15.

¹⁶ Hofmann et al. Symbolic struggles over solidarity in times of crisis: trade unions, civil society actors and the political far right in Austria. *European Societies*, 2019/5. 649–671. <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616790>

¹⁷ Melegh Attila – Vancsó Anna – Hunyadi Márton – Mendly Dorottya: Positional Insecurity and the Hegemony of Radical Nationalism. Migration and Justice in the Hungarian Media. *International Spectator*, 2019/3. 54–71.

fogyasztási láncokra gyakorolt intézményi hatása különösen jelentősen nőtt a gazdasági válságok idején.¹⁸

Azt is felismerték, hogy az érdemesség történetileg és társadalmilag konstruált keretezése jelentős hatással van a felelősségre, a rászorultakért való mozgósítás mértékére és módjára.¹⁹ Könnyebben jön létre a szolidaritás, ha a rászorultak a segítők mentális csoporthatárain belül helyezkednek el, mintha azon kívül állnának. Koos és Seibel²⁰ az ún. menekültválság hatásait és a menekültekkel való szolidaritást az attitűdök szintjén vizsgálták, hogy választ adjanak arra a kérdésre, mitől függ, hogy támogatják-e az emberek a szolidaritás (ez esetben a jóléti juttatások) kiterjesztését a politikai közösség határain túlra. Az Eurobarometer adatait használva megállapították, hogy a jóléti szolidaritás univerzalizálását leginkább a migránsok korábbi jelenléte és a jóléti juttatásoknak az adott országra jellemző szintje befolyásolja (nem az újonnan érkező menekültek száma, nem a gazdasági potenciál, sőt még jelentős mértékben a szélsőjobboldali politika erőssége sem).

A 2015-ös ún. menekültválság kapcsán végzett vizsgálatok különös figyelmet fordítottak azokra a konkrét akciókra és segítő tevékenységekre, amelyekkel az úton levők továbbhaladását segítették elő, és megérkezésüket lehetővé tették. Egy, ezeket a helyi kezdeményezéseket leíró és értelmező tanulmánykötet összefoglaló fejezete arra a megállapításra jutott, hogy a segítő csoportok civil, mozgalmi és médiapartnereikkel együtt jelentős hatást gyakoroltak az európai közbeszédre.²¹ A kötet szerzői rámutattak az új aktorok, valamint a szervezeti humanitárius logikától eltérő mindennapi humanitarizmus (vernacular humanitarianism)²² jelentőségére. Szemben a jótékonyssággal és önkéntességgel kapcsolatos korábbi kritikai megállapítással, miszerint a közvetlen segítség depolitizálja az adott közeget,²³ a *Refugee Protection and Civil Society* című kötet szerzői arra mutattak rá, hogy a rászorulóknak közvetlen segítése és a közéleti, politikai cselekvés között egy kétirányú kapcsolat jött létre. Egyeseknél a rászorultság érzékelése és a segítő tevékenység vezetett el a politikai felelősségük felismeréséhez és álláspontjuk nyilvános megfogalmazá-

¹⁸ Forno, Francesca – Graziano, Paolo: From global to local. Sustainable Community Movement Organisations (SCMOs) in times of crisis. *European Societies*, 2019/5. 729–752. <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616793>

¹⁹ Aschauer, Wolfgang és Mayerl, Jochen: The dynamics of ethnocentrism in Europe. A comparison of enduring and emerging determinants of solidarity towards immigrants. *European Societies*, 2019/5. 672–703. 2019. <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616791>

²⁰ Koos és Seibel, 2019.

²¹ Cantat, Celine – Feischmidt, Margit: Conclusion. Civil involvement in refugee protection: reconfiguring humanitarianism and solidarity in Europe. In: Feischmidt, Margit – Pries, Ludger – Cantat, Celine (Eds.) *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Palgrave Macmillan, 2019. 379–399.

²² Brncovic, Carna: Decentering Humanitarianism. *AllegraLab. Anhrpology for Radical Optimism* <https://allegralaboratory.net/vernacular-humanitarianisms/> 2017.

²³ Ticktin, Myriam: *Casualties of Care. Immigration and the Politics of Humanitarianism in France*. Los Angeles: University of California Press, 2011.

sához, mások a közvetlen segítséget a politikai ellenállás eszközeként, a nyilvános felelősségvállalás aktusaként értelmezték.²⁴ Vandervoordt és Verschaegen²⁵ a humanitárius segítségnyújtás átalakító erejét felforgató humanitarizmusnak nevezték, és a fogalom egyre szélesebb körben terjed a szakirodalomban.

A közvetlen segítség és a politikai felelősség kapcsolatának felismerése elmozdulást eredményezett a szolidaritásról való elméleti gondolkodásban is, amely korábban ragaszkodott a szolidaritás három formájának:²⁶ a társadalmi szolidaritás (rászorulóknak nyújtott közvetlen segítség), az állami vagy jóléti szolidaritás, valamint a szolidaritás politikájának (vagyis a méltányosság és egyenlőség elve mellett kiállás) elkülönítéséhez. Ezt a megkülönböztetést a szolidaritás politikai szereplői különösen fontosnak tartották, mert a segítség közvetlen formáiról, különösképpen a segélyezésről és adományozásról azt gondolták, hogy azok gyengítik a problémák strukturális okainak felszámolására törekvő politikai harc esélyeit. Rozakou²⁷ az ajándék tabujának feladásáról beszélt annak leírásakor és értelmezésekor, hogy 2015-ben Görögországban egy erős baloldali mozgalmi szcéna aktorai kapcsolódtak be a menekültek fizikai, mindennapi túlélést szolgáló ellátásába.

Hasonló elmozdulás történt a felelősségről szóló gondolkodásban is, ahol korábban ugyancsak fontosnak tartották a jótékonyásban érvényre jutó közvetlen felelősség megkülönböztetését az intézményekhez, pártokhoz és mozgalmakhoz kötődő politikai felelősségtől. Nina Eliasoph²⁸ arra hívta fel a figyelmet, hogy a jótékonyág közvetve ugyancsak kollektív javak, értékek érvényességét támasztja alá, ami a segítő cselekvést kísérő értelmezések révén kerül a szűkebb vagy tágabb nyilvánosságba. Vagyis a jótékony cselekvés és a politika a gyakorlatban gyakran összekapcsolódik. A kapcsolódást viszont csak akkor tudjuk feltárni, ha figyelembe vesszük, hogy a cselekvők maguk hogyan gondolkodnak a rászorulókkal kapcsolatos személyes- és közéleti vagy politikai felelősségük viszonyáról. A jótékonyág és a politika kapcsolatát új megközelítésbe helyezi Luc Boltanski is, aki a szenvedésre adott reakciók kétféle narratív keretezését tárgyalja: az együttérzést és a leleplezést.²⁹ Az együttérzés a jótévőt emeli ki, a szenvedő és a néző érzéseinek nyilvános megfogalmazásán keresztül mozgósít. Ezzel szemben a leleplezés

²⁴ Feischmidt Margit – Zakariás Ildikó: Jótékonyág és politika. A menekülteknek nyújtott közvetlen segítség közéleti hatásai *Politikatudományi Szemle* 2018/2. 55–83.

²⁵ Vandervoordt, Robin – Verschaegen, Gaert: The European Refugee Controversy: Civil Solidarity, Cultural Imaginaries and Political Change. *Social Inclusion*, 2, 48–52 DOI: 10.17645/si.v7i2.2260

²⁶ Bayertz, Kurt (szerk.): *On Solidarity*. Springer, 1999.

²⁷ Rozakou, Katherine: Socialities of solidarity: revisiting the gift taboo in times of crises, *Social Anthropology*, 2016/2. 185–199, itt 196.

²⁸ Eliasoph, Nina: *The Politics of Volunteering*. Cambridge: Polity Press, 2013.

²⁹ Boltanski, Luc: *Distant Suffering, Morality, Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

a szenvedés okait és felelőseit keresi. A felháborodás, a harag és morális érvek együttes mozgásával a politikai cselekvéshez szolgál muníciókkal.³⁰

2020 tavaszán, majdnem egy időben azzal, hogy a koronavírus első áldozatairól, az emberiségre leselkedő veszélyről, a lezárásokról és a félelelmről szóló tudósítások megjelentek, a segítség új formáit is megtapasztalhattuk, és ennek a média is hangot adott. Rebecca Solnit,³¹ aki a földrengéseket, hurrikánokat, terrortámadásokat követő civil segítségnyújtásról korábban „A pokolban épülő paradicsom. Hogyan születnek rendkívüli közösségek katasztrófákban?” címmel jelentetett meg nagyhatású könyvet, a *The Guardian*-ban most így írt: „A kibontakozó katasztrófa közepette számtalan kedvességet és szolidaritást tapasztaltunk. Az együttérzés/nagylelkűség szelleme fog kivezetni minket ebből a válságból és elvezetni egy jobb jövőbe.”³² A számos folyóirat egyikében, amelyek a rendkívüli helyzetet értelmező azonnali reflexiókat közöltek, korunk egyik vezető antropológusa, Nina Glick Schiller ugyancsak a kölcsönös segítségnyújtás és veszélyeztetett csoportoknak nyújtott segítség intenzitását emelte ki. „A járvány idején számtalan esetet láttunk, amelyekben az embereket a kölcsönös segítségnyújtás vágya hozta össze egymással. Egyesek az egészségügy dolgozóit támogatták védőfelszereléssel, mások önkéntes csoportokat hoztak létre, hogy segítsenek a környezetükben élő időseknek és karanténba helyezett embereknek, megint mások a hajléktalanok és menekültek számára szerveztek támogatást.”³³

Ugyanakkor a járvány idején megjelent segítő tevékenységek tudományos felmérése és értelmezése is elkezdődött. Egy tanulmány szerzői 2020 tavaszán Spanyolországban, Magyarországon és Romániában felvett kérdőíves adatok alapján azt állítják, hogy járvány okozta válság hatására megváltozott a szolidaritás dinamikája. A világjárvány előtt a spanyol társadalmat a szolidaritás magasabb szintje jellemezte. A Magyarországon és Romániában mért alacsonyabb szintet a rendszerváltás után megnőtt egyenlőtlenségekkel és a dezintegrációt erősítő politikákkal magyarázták. Most viszont azt találták, hogy a válság személyes tapasztalata mindhárom országban növelte a mások iránti felelősséget. A hatás, illetve

³⁰ Boltanski 1998:77–95.; Zakariás Idikó: A menekültek civil segítése: attitűdök és morális érvek, *Regio* 2016, 4, 61-87. DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v24i4.137>

³¹ Solnit, Rebecca: *A Paradise Built in Hell: The Extraordinary Communities that Arise in Disaster*. New York: Penguin, 2009

³² Solnit, Rebecca: The way we get through this is together?: the rise of mutual aid under coronavirus. *The Guardian* 14 May 2020 <https://www.theguardian.com/world/2020/may/14/mutual-aid-coronavirus-pandemic-rebecca-solnit>

³³ Glick-Schiller, Nina: Solidarities of the Dispossessed: Response to Julia Eckert in the Time of Pandemic. *Anthropological Theory Commons*. http://www.at-commons.com/2020/05/20/solidarities-of-the-dispossessed-response-to-julia-eckert-in-the-time-of-pandemic/?fbclid=IwAR2IJEKH7ehdkzWq0XynmQKZSpS7kl_FdQlmcQscs6hCumB33lIZf0QU50

a szolidaritás irányába történt elmozdulás Magyarországon és Romániában erősebb volt, ezzel elérte azt a szintet, amit ugyanakkor Spanyolországban mértek.³⁴

Egy spanyolországi esettanulmány szerzője arra mutatott rá, hogy az alulról szerveződő kezdeményezések első körben a legkiszolgáltatottabbra, a hajléktalankra, a munka nélkül maradtakra, és a túlszűfolt átmeneti szállások lakóira fókuszáltak. Ez egy hatalmas szolidaritási kampány kezdete volt, amely később az idősekre, a fogyatékkal élőkre és a másképpen veszélyeztetett emberekre is kiterjedt. Új támogatói és gondozó csoportok léptek be a városi közösségek civil életébe, kiegészítve a karitatív szervezetek és a helyi önkormányzatok működését.³⁵ Egy németországi esettanulmány azt mutatta be, hogy újabb kezdeményezések jelentek meg ott is, ahol egyébként is intenzív civil társadalmi aktivitás volt jellemző. Ennek egyik oka, hogy a rendszeres önkéntesek közül sokan veszélyeztetetteké váltak, a helyükre került fiatalok pedig új ötleteket és lendületet vittek a rendszerbe. Ilyen ötlet volt az a Karlsruhe forgalmas belvárosában kijelölt hely, ahol a rászorulóknak számára élelmiszert és egyéb adományokat helyeztek el, amelyeket mindenki belátása és szükséglete szerint vihetett el.³⁶ Ehhez hasonló kezdeményezés Budapesten is létrejött.³⁷

A járvány idején Magyarországon megjelenő közvetlen szolidaritást abban a társadalmi kontextusban kell megértenünk, amit – miként korábbi hazai és nemzetközi összehasonlító kutatások jeleztek –, a közbizalom, különösen az állami intézmények felé irányuló bizalom alacsony szintje,³⁸ az önkéntesek relatíve kis száma és az autoriter politikai rendszer által meggyengített civil társadalom határozta meg.³⁹ Korábbi kutatások rámutattak azonban arra is, hogy váratlan katasztrófák esetén a magyarországi társadalom is másként viselkedik. A segíteni akarók nagy számban, a bizalmatlanságot félretéve töreksenek a rászorulóknak megsegíté-

³⁴ Bogdan Voicu – Edurne Bartolome Peral – Horatiu Rusu – Gergely Rosta – Mircea Comşa – Octavian-Marian Vasile – Lluís Coromina – Claudiu Tufis: COVID-19 and orientations towards solidarity: the cases of Spain, Hungary and Romania. *European Societies*, 2020 DOI: 10.1080/14616696.2020.1852439

³⁵ Martínez, Miguel A: Mutating mobilisations during the pandemic crisis in Spain. *Interface: a journal for and about social movements* 2020, 1, 15 – 21

³⁶ Zeller Michael C. (20 April 2020) Karlsruhe's 'giving fences': mobilisation for the needy in times of COVID-19. *Interface: a journal for and about social movements* 2020/1. 292–303.

³⁷ <https://noizz.hu/city-life/budapest-3-kek-mikro-varja-az-adakozokat-es-a-raszorulokat/km094gp>. Köszönet Zsigmond Csillának, hogy felhívta erre a figyelmem.

³⁸ Erről bővebben olvashatunk a közoktatással kapcsolatos bizalom hiány (Boda és Kopasz 2018) és az oktatáshoz kapcsolódó civil kezdeményezések kapcsán Neumann Eszter által jegyzett tanulmányban.

³⁹ Takács Erzsébet: *A szolidaritás alakváltozásai. Az együttműködés lehetőségei és gátja a mai Magyarországon*. Budapest: Napvilág, 2018.

Utasi Ágnes: *Kötélékben. Szolidaritás-hálóknak és közélet*. MTA-TK – Belvedere, 2013.

Gerő Márton – Kerényi Szabina: *A civil társadalom változó szerepei és a társadalmi integráció. Megjelenés alatt*. 2020

sére és a felmerülő problémák megoldására. Ez történt a vörösiszap-katasztrófa, a tiszai árvizek, legutóbb a 2015-ös menekültválság idején, és első megfigyeléseink szerint a koronavírus-járvány első hullámának idején is. Ahogy a korábbiak kapcsán, most is kérdés, hogy mi motiválja a kirobbanó szolidaritást, kik azok, akik aktívak lesznek, és milyen hatása van azoknak az együttműködéseknek, megoldásoknak és reflexióknak, amelyek válság idején kialakult szolidaritással jöttek létre.

Sik és Zakariás⁴⁰ azt találták, hogy a járvány mobilizáló hatása elsősorban a személyes viszonyokban (családban, barátok között) nőtt meg, a civil segítségnyújtás kis mértékben mobilizálta a korábban inaktívakat. Kérdőíves vizsgálatukkal rekonstruálták a szolidaritási mező ideáltípusait, és rámutattak arra, hogy a stabil egzisztenciával rendelkező jótékonykodókon kívül van egy alacsonyabb iskolázottsággal, bizonytalan egzisztenciával jellemezhető szolidaritási típus is, akik bizonyos szempontból magukat is segítségre szorulóknak gondolják (a szerzők „szolidaritási brókereknek” hívják őket). Mikecz és Oross⁴¹ a járvány időszakában megfigyelt politikai viselkedés kontextusában az önkéntesség jelentős növekedését ismerték fel, különösen az alacsonyabb státuszú népesség körében, ami inkább informális kapcsolatokon keresztül, mint szervezeteken keresztül szerveződött. Egy másik, kifejezetten a civil szervezetek járvány alatti működését vizsgáló tanulmány a „bajba jutottak megsegítésére irányuló programokat” emelte ki, ami a karitatív tevékenységek, adománygyűjtő és -osztó akciók előtérbe helyezését eredményezte. Több szervezet is az adományozási kedv átmeneti növekedését tapasztalta, elsősorban a magánszemélyek részéről.⁴²

Már a járványválság első értelmezései felhívták a figyelmet arra, hogy más katasztrófa-helyzetekhez hasonlóan, most is megnőtt az emberek közötti kölcsönös segítségnyújtás; a veszélybe került vagy kiszolgáltatott embereken, jellemzően közvetlen módon más emberek és civil közösségek segítettek. Ez a tanulmány ennek a szolidaritási hullámnak a szisztematikus leírására vállalkozik, továbbá annak a közelebbi vizsgálatára, hogy a cselekvőket milyen szervezeti formák, célok és motivációk jellemzik. Kutatási eredményeinkkel ahhoz a gondolkodáshoz

⁴⁰ Sik Domonkos – Zakariás Ildikó: Járvány és válság – rászorultsági és segítő viszonyok a COVID 2019 első hulláma idején. *Regio* 2021/2. 24–72.

⁴¹ Mikecz Dániel – Oross Dániel: Hol a szükség, jön a segítség? Politikai részvétel, önkéntesség a COVID-19-járvány idején. In: Körösenyi András – Szabó Andrea – Böcskei, Balázs (szerk.): *Vírusba oltott politika: Világjárvány és politikatudomány*, Budapest: Napvilág Kiadó, 2020, 185–200.

⁴² NIOK: 200 millió feletti adomány gyűlt össze társadalmi ügyekre – A koronavírus megnyitotta a pénztárcákat. <https://www.nonprofit.hu/hirek/200-millio-feletti-adomany-gyult-ossze-tarsadalmi-ugyekre-A-koronavirus-megnyitotta-a-penztarcaikat>; Ökotárs: Második hullám. Civil szervezeti jó gyakorlatok a koronavírus-járványban. 2020. https://okotars.hu/sites/default/files/downloads/masodik_hullam_jogyakorlatok.pdf <https://civilizacio.net/hu/hirek-jegyzetek/hogyan-reagltak-a-civil-szervezetek-a-koronavirus-okozta-veszlyhelyzetre-gyorslemz>

szeretnénk kapcsolódni, amely a közvetlen segítség és a politikai felelősség viszonyáról a szakirodalomban néhány éve folyik.

Módszerek és adatok

Kutatásunk alapvető módszere a félig strukturált interjú volt. Az interjú vezérfonala négy tematikus egységet tartalmazott: az első a segítség megszervezésével és tapasztalataival, a második a segítségnyújtás előzményeivel, az elbeszélő korábbi önkéntes és fizetett munkájával, a harmadik a szolidaritás motivációival és a felelősség tágabb kérdéseivel, az utolsó a segítői élettörténettel és identitással volt kapcsolatos.

Az interjúalanyok felkutatása és felkérése három hullámban történt. Az első hullámban egy hozzátétőleg kéthetes online megfigyelés során azonosítottuk a közösségi és hírmédiában megjelent kezdeményezéseket, ami kb. 60-70 esetet eredményezett. Második körben célzott google keresésből indultunk ki. (A google keresés alapját az alábbi keresőszavakból képzett párok képezték: ‘covid’, ‘korona’, ‘vírus’, ‘járvány’, ill. ezek mellé ‘segítés’, ‘támogatás’, ‘önkéntes(ség)’, ‘civil’, ‘felajánlás’, ‘gyűjtés’, ‘szolidaritás’ ‘ingyen’. Ezt a munkát Sik Domonkos és munkatársai végezték, akiknek köszönettel tartozunk.) Az ilyen módon bővített adatbázisba 242 segítő kezdeményezés került be. Az első adatbázisban megjelenő személyek és intézmények mindegyikét felkerestük, a másodikból a kvalitatív reprezentativitás igényével válogattunk. Harmadik körben a hólabda-módszerrel beazonosított szereplők közül is célzottan kerestünk fel néhányat. Az interjúk többsége 2020. április és június folyamán, tehát még az első karantén-időszakban, online módon készült, amit 2020 nyara folyamán még néhány személyes interjú egészített ki.

52 félig strukturált interjú készült. Interjúalanyaink közül 27 nő, 25 férfi, 42 interjúalany kisebb- nagyobb csoport vezetője vagy koordinátora, 9 szervezethez kapcsolódó önkéntes, 8 önállóan végezte segítő tevékenységét. A segítség 24 esetben magyarországi országos hatáskörű, 10 esetben kifejezetten hátrányos helyzetű településekre irányul, 15 lokális (8 nem budapesti, 7 budapesti) és 9 esetben globális/transznacionális szervezethez kapcsolódó kezdeményezés. Mintánknak megközelítőleg egyharmadát tették ki nagyvárosi (Pécs, Miskolc, Debrecen) és Pest megyei kisebb településeken élő és működő személyek és intézmények. A minta kétharmadát Budapesten élők alkotják. Ezt az arányt egyrészt a civilek fokozottabb fővárosi aktivitásával, illetve azzal magyarázzuk, hogy a nagyvárosi kezdeményezések inkább kommunikálnak a médiában, ahol a megfigyelést és válogatást végeztük. A kisebb településeken a segítség megszervezése személyes kapcsolatokon és informális csatornákon keresztül történt.

Az interjúkat először egy a megalapozott elmélet szemléletét követő kvalitatív elemzésnek vetettük alá, ennek eredményei alapján kidolgoztunk egy egységes

elemzési szempontrendszert, amivel bekódoltuk az interjúkat. Ennek alapján tudunk a későbbiekben eloszlásokról beszélni. Bizonyos elemzési szempontokhoz tartozó kódok együjtjárásait kétváltozós elemzéssel is ellenőriztük.⁴³

Tevékenységek és aktorok. A járványválság hatása a szolidaritási mezőre

Első megközelítésben a segítő tevékenységekre fókuszálva mutatjuk be a képet, ami az interjúk alapján a járványhoz kötődő szolidaritásról kirajzolódott előttünk. Ezt követően a koronavírus-járvány idején fellépő segítőket szervezeti formáit mutatjuk be, majd arra igyekszünk rámutatni, hogy a járvány hatására milyen változások történtek a szolidaritási mezőben, milyen új aktorok jelentek meg, és mennyire stabilnak látszik ez az átrendeződés. Végül a cselekvők perspektívájából igyekszünk megérteni a válság jelentését és hatását.

Az interjúalanyaink által bemutatott segítő tevékenységeket öt típusba soroltuk, zárójelben az adott tevékenységi forma előfordulási gyakoriságát közöljük.⁴⁴ Legtöbben anyagi erőforrások (pénz, adomány) megosztásával a rászorulóknak speciális csoportjai felé fordultak (26 eset). A járvány idején számos segítség a gyógyításhoz, az ápoláshoz és a szociális ellátáshoz kapcsolódott, részben a betegeket, időseket, fogyatékkal élőket, részben az őket ellátó intézményeket és személyzetet támogatta (19 eset). Az egészségügyön kívül az oktatás területére érkezett sok segítség, ilyen a digitális tanításra való átállás támogatása, a digitális szegénység kezelése, gyerekeknek a tanulásban nyújtott egyéni segítség (17 eset). A termelési és elosztási folyamatokban történt fennakadás a gazdasági tevékenységekhez és a munka világához kötődő szolidaritási formákat tett indokolttá (9 eset). Ennek egy speciális esetét képezik a kulturális ipar, ezzel magyarázhatók a szabadidős tevékenységekkel, kultúra-előállítással és -fogyasztással összefüggő szolidaritási formák (8 eset).

Adatfelvételünk módjából adódóan (az elsődleges adatfelvétel a közösségi és online hírmédiában történt) új, egyéni kezdeményezések kevésbé váltak számunkra láthatóvá, mint a kvantitatív vizsgálatban. Utóbbival egybecsengően azonban, ahol a segítőknél többsége ugyancsak valamilyen szervezethez kapcsolódott (önkormányzatokhoz 13%, civilekhez 26%, segélyszervezetekhez 16%, egyházakhoz 5%),⁴⁵ erősnek mutatkozott a civil szervezetek hatása. A civil szervezetek nagyobb

⁴³ Az SPSS-ben végzett elemzésben a segítő tevékenységek közéleti hatásainak kétváltozós elemzését végeztük el, megnézve a tevékenységi formával, területével, a szereplők erőforrásokkal való ellátottságával való összefüggését. Az ehhez nyújtott segítségért Zakariás Ildikónak és Kisspál Annának tarozunk köszönettel.

⁴⁴ Egy aktor többféle tevékenységről is beszámolhatott.

⁴⁵ Sik-Zakariás, 2020.

részt új, a járványválsághoz kapcsolódó tevékenységekbe kezdtek, kisebb részt donorként támogattak ilyen csoportokat (27 eset). Az önálló segítő tevékenységekről beszámoló egyéneket az informális működés jellemzi, de többségük egy idő után korábbi kapcsolatait mentén vagy a közösségi médián egymásra találva, kisebb közösségben végezte a tevékenységét (19 eset). Négy további típus hasonló súllyal jelent meg a mintánkban: önkormányzatok, önkormányzat-közeli civil szervezetek és önkénteseik (7 eset); egyházak és önkénteseik (5 eset); vállalatok és (munkaerő) piaci aktorok vagy hozzájuk kapcsolódó civilek (5 eset); humanitárius szervezetek és önkénteseik (4 eset).

A civilek többsége kellő rugalmassággal rendelkezett a járvány és a leállás miatt keletkezett szükségletek felismeréséhez és a helyzethez alkalmazkodó működésmód kialakításához. Az adományozás, ami a járvány okozta veszélyhelyzetben a segítség domináns módjává vált, sok civil szervezetet rendkívüli pályára állított, vagyis hosszabb vagy rövidebb időre eltávolította rendes működésmódjától. A krízisintervenció ezzel együtt bizonyos helyzetekben olyan tapasztalatokkal járt, amelyek hosszabb távon határozták meg egy-egy segítő csoport működését és identitását. A civilek jelentőségét növelte az is, hogy a segítségre szorulóknak több csoportjával közvetlen kapcsolatban álltak. Részben ugyanez mondható el a humanitárius szervezetekről is, amelyek ezen túlmenően nagyobb volumenű beavatkozáshoz szükséges eszközökkel és logisztikai tudással is rendelkeztek. Az önkéntesek toborzásában és foglalkoztatásában különösen fontos szerepet játszottak. Ahhoz azonban, hogy tényleges mozgósító erővel bírjanak, jelentős figyelmet és munkát kellett a szervezésbe és az online, illetve közösségi kommunikációba fektetni. Erről beszélt egy széles körben ismert szervezet vezetője:

„Szerencsére a mi szervezetünk ebből a szempontból jó helyen van, tehát kommunikációban szerepeltetik az emberek, megosztogatják, viszonylag nagy eléréssel dolgozunk, és hiteles a szervezet. Tehát ennek okán szeretnek hozzánk csatlakozni... Ilyen volt az Etesd a Dokit csoport, vagy a Karantén Kantin Szakácskönyv projekt. (...) Tehát úgy dolgozunk, mint egy ilyen klasszikus nagy szervezet..”(30)

A civilek jelentős részben maguk is anyagi nehézségekkel küzdöttek, támogatásért hazai és nemzetközi alapítványokhoz fordultak. Egy donor alapítvány képviselője arról számolt be, hogy egy 4 millió forintos krízispályázatukra 4 nap alatt 50 körüli pályázat érkezett.

Az önkormányzatokra is sok új gondozási és ellátási feladat hárult, és azok bizonyultak eredményesebbnek, amelyek gyakorlattal rendelkező civil szervezeti háttországra és önkéntesek hálózatára tudtak támaszkodni. Budapest sok szociális problémával küzdő kerületében az önkormányzat két válságkezelő rendszert hozott létre: egyrészt a helyi fenntartásban levő szociális ellátórendszert állították át

krízisellátásra. Másrészt a civilek és önkéntesek támogatásával működő „közösségi-részvételi irodának” adtak speciális feladatokat: a tájékoztatás és a kommunikáció (plakátok, feliratok, zöld szám); a rendkívüli népegészségügyi krízis kezelése (pl. a karanténban levők ellátása és ellenőrzése), valamint személyes segítségnyújtás a kijárási tilalomban vagy egyéb módon korlátozottaknak (mint bevásárlás, kutyasétáltatás, mentorálás, ügyintézés).

Némely látókörünkbe került vállalat, illetve gazdasági szereplő is hasonló szerepet töltött be, felelős munkáltatóként és civilek támogatójaként egyaránt igyekezett hatást kiváltani és a szolidaritást előmozdítani. A kultúra területén is voltak olyan intézmények, amelyek civil működésük korábbi tapasztalataira építve, most is élen jártak a közönségükkel, sőt a tágabb társadalommal való párbeszédben és a helyzethez alkalmazkodó művészeti tevékenységben.

Emlékeztetnénk arra, hogy a kutatás egyik legfontosabb célja az volt, hogy megtudjuk, történik-e valóban elmozdulás a szolidaritási mezőben a koronavírus-járvánnyal összefüggő válság idején a válságon kívüli működésmóddhoz képest. Kvalitatív kutatás révén nem tudunk érvényes megállapítást tenni arra vonatkozóan, hogy abszolút értelemben több lett-e a segítő, azt azonban látjuk, hogy az 52 esetből álló mintánk mutat-e elmozdulást akár az aktorok, akár a tevékenységek területén. Továbbá azt tudtuk megnézni, hogy az interjúkban milyen értelmezések, illetve elbeszélések voltak fellelhetők a válsággal, és annak a segítő szándékkal és a megvalósult segítő cselekvéssel összefüggésben.

A működés kezdetét és a tevékenység tartalmát figyelembe véve három típust azonosítottunk: (a) régi aktorokat, régi tevékenységgel; (b) régi aktorokat, új tevékenységgel; (c) új aktorokat, új tevékenységgel. A három típus előfordulási arányai azt mutatják, hogy a segítség legnagyobb részt olyan aktoroktól érkezett, akik már korábban is jelen voltak a szolidaritási mezőben, ebben a helyzetben viszont új tevékenységekkel jelentkeztek (25 eset). Leginkább az előző típushoz kapcsolódnak azok, akiknek tevékenysége változatlan maradt (10 eset). Az előző kettő együttes hatásához képest kisebb, mégis jelentősnek tekinthető az új belépők és új tevékenységek megjelenése a szolidaritási mezőben a vírusjárvány hatására (17 eset).

Az interjúalanyok erőforrásokkal való ellátottságát és a tevékenység szervezeti formáját figyelembe véve azt találtuk, hogy a szolidaritási mező régi aktorai (régie és új tevékenységgel), átlagosan több erőforrással rendelkeznek. A szolidaritási mező új aktoraira, tehát a krízishelyzetben belépőkre ehhez képest inkább jellemző az erőforrások hiánya. A magunk módszertani eszközeivel tehát ugyanazt a jelenséget tudtuk azonosítani, amire a survey elemzés felhívta a figyelmet: a válság hatására segíteni kezdtek olyan emberek is, akiknek a jelenléte nem folyamatos a segítők között, és közöttük nagyobb arányban vannak, akik maguk is erőforráshiánnyal küzdenek. Az újak inkább informálisan szerveződnek, míg – nem meglepő módon – a régi aktorokra inkább a civil szervezetekhez való kapcsolódás jellemző.

A segítők érzékelése szerint jelentős állampolgári összefogás történt a járványválság első időszakában. A közvetlen előzményekre vonatkozóan interjúalanyaink jelentős része a járványhelyzet kivételes voltára helyezte a hangsúlyt. Voltak, akik ezt elsősorban a munkával kapcsolatban érzékelték, mert tevékenységüket szüneteltetni voltak kénytelenek. Továbbá környezetükben is az önkéntes munka terjedését érzékelték. „Az önkéntes munka népszerűbb lett” – ahogyan egy humanitárius szervezet vezetője is érzékelté, majd így folytatta:

„Volt ott építési vállalkozó, akinek tizenegynéhány embere volt, és nem állt meg, őneki mentek tovább az előre fixen meglévő munkái, de úgy érezte, akkor egy picit szeretné hasznossá tenni magát ilyen módon. Aztán volt egy IT szakember, aki viszont elvesztette a munkáját, és úgy jött el hozzánk segíteni. Volt takarítónő, aki szintén, ő most elsősorban magánháznál dolgozott, és nem volt munkája, és a felszabaduló idejét ezzel töltötte.”(8)

Mások a veszélyérzetet, a magányt és a bizonytalanságot hangsúlyozták, és a közösség iránti igényre helyezték a hangsúlyt. Ez a rendkívüli érzelmi állapot érzékenyvé tette őket olyan élethelyzetek iránt, amelyeket máskor nem vesznek észre.

„Most szerintem mindannyian megéltük azt, a mindannyiunk halandó voltát. Különösen ez a járvány, ez szerintem mindenki átesett ezen a dolgon, hogy ugyanolyan végzetes helyzetbe kerülhetünk bármelyikünk, függetlenül attól, hogy milyen javaink vannak”. (40)

A segítség ethoszának terjedését elősegítette, hogy mindenki találhatott segítségre szorulókat a szűkebb környezetében is. A családban, rokoni és baráti körben gyakorolt fizikai és lelki támogatást (amit sok kutatás talált jellemzőnek a magyar társadalomra⁴⁶) ki lehetett terjeszteni távolabbi ismerősökre és ismeretlenekre, pl. a társasházban, szomszédságban vagy a kerületben lakó idősekre. A járvány olyan krízist teremtett, amelyben a rászoruló és a segítők közötti fizikai és társadalmi távolság jelentősen lecsökkent.

Néhányan azt hangsúlyozták, hogy olyan megoldásokat kerestek, amelyek az abnormális hétköznappal szemben „a normalitást”, a hasznosság tudatát és a társas kapcsolatokat segített fenntartani. Mások közvetlen előzményként egy-egy sokkoló élményre, és a nyomában érkező felismerésre emlékeznek: vannak, akik náluk is kiszolgáltatottabbak, miközben nekik most kivételesen van idejük, lehetőségük segíteni. Egyesek arról számoltak be, hogy a családon kívüli szűkebb környezetükben találták meg azokat, akiknek szükségük volt segítségre. Mások a közösségi

⁴⁶ Például Utasi, 2013., Zakariás, 2018.

média segítségével építették fel ezeket a kapcsolatokat. Többen azt mondták, hogy segítői indíttatásukra hallgatva „csak úgy elindultak”.

Fontos szempontnak látszik az is, hogy valaki korábbi krízishelyzetekben végzett-e már hasonló tevékenységet. Interjúalanyaink közül többen állandó vagy visszatérő önkéntesek, akik arról számoltak be, hogy más krízishelyzetekben is aktívak voltak. Többen végeztek önkéntes munkát a vörösiszap-katasztrófa, a felsőzsolcai árvíz vagy a 2015-ös menekültválság idején, s ezen események formatív élményt jelentettek az életükben. Az alábbiakban nyilatkozó interjúalanyunk egy nagyobb humanitárius szervezettel áll kapcsolatban, akiknél katasztrófa helyzetben mindig jelentkezik önkéntesként.

„Akár a vörösiszap, akár árvíz, akár hóhelyzet, a magyaroknak kell valami katasztrófa, hogy picit összekapják magukat és odafigyeljenek egymásra. Én ugyanezt látom most is.”(30)

Mások is osztják azt a véleményét, hogy a szolidaritásnak ezek az intenzív időszakai a válsághelyzetekben jelentkeznek, és elmúlnak, amint a krízis után konzolidálódik az élet:

„el fogjuk felejteni. Tehát már nem tapsoljuk meg a dokikat, már nem utalunk az-nak, és a saját életünket próbáljuk egy picit újrendezni”. (30)

A segítők motivációs narratívái

Robert Wuthnow (1991, 1995) a jótékonyság három narratív keretezési módját azonosította a 90-es évek amerikai középosztályi diskurzusaiban: a humanitarizmust, az önfejlesztést és a reciprocitást. A motivációkról szóló beszéd pedig szerintem két forrásból táplálkozik: az egyik a segítőtáplálkozás, a másik az értelmes élet (illetve értelmes élettörténet) utáni vágy.

A motivációs narratívákat illetően a mi anyagunkból öt típus rajzolódott ki, amelyek értelmezhetők a fenti viszonylatban is (egy interjúalany esetén több motivációs narratíva is felmerülhet). A legtöbben professzionális keretben, vagyis az általuk végzett segítőtáplálkozás személyes motivációját munkájukhoz és szakértelmükhöz kapcsolva mondták el (31 eset). Ezt követi egy általánosabb élettörténeti érintettségre való hivatkozás (26 eset), ami szerint a mostani segítést korábbi segítőtáplálkozás vagy rászorultként szerzett tapasztalatok motiválják. Ehhez elég közel áll a motivációs narratívák harmadik típusa, amelyben a beszélő a segítség imperatívuszát saját társadalmi pozíciójából, legfőképpen anyagi vagy társadalmi erőforrásokkal való ellátottságából vezeti le (17 eset). Általánosan értékeztetett cselekedetként mutatja be a segítőtáplálkozást a motivációs elbeszéléseknek

negyedik típusa, ahol a beszélő a morálra való hivatkozással különböző világnézeti és politikai kontextusokat von be az az értelmezésbe (25 eset). A rászorulókat állítja a középpontba az ötödik narratíva, a segítséget azonban nem a rászoruló személye, hanem a bennük megtestesülő méltatlanság és igazságtalanság motiválja (18 eset). Ez az elbeszélés tartalmaz leginkább strukturális és közéleti vonatkozásokat.

A fenti tipológia legfontosabb eleme a professzionális motiváció, aminek kiemelkedő jelentősége azzal magyarázható, hogy mintánkba sok segítő és gondozó tevékenységre specializálódott szervezet került be. Ezek alkalmazottai, vezetői, sőt önkénteseinek jó része is szakmai kötelességüknek tekintették a járvány miatt bajba kerültek segítségét, ami gyakran a fizetett munkájukhoz kapcsolódott, vagy annak önkéntes formában történő folytatása volt. Közöttük nem csak orvosok és ápolók, hanem szociális munkások és tanárok is voltak szép számmal. A foglalkoztatottak között első helyen a humanitárius szervezetek és a hátrányos helyzetű, illetve fogyatékkal élő embereket szolgáló civil szervezetek állnak.

A kutatás a szolidaritásnak több olyan terepét is azonosította, ami új jelenségekre mutat rá a hagyományos önkéntesség – adományozás tevékenységeihez képest. Ilyen a szakértői tudások megjelenítése a nyilvánosságban. Az, hogy a járványhelyzetben keletkező rászorultság és a segítség nagyrészt ebben a professzionális keretben értelmeződött, erősítette a racionális, szervezeti és tudásalapú érvelés súlyát. Erre nemcsak a leginkább segítségre szorulóknak, hanem a társadalom szélesebb rétegeinek is szüksége volt a járvánnyal kapcsolatos általános információhiány, félelem és bizonytalanság miatt. Orvos interjúalanyaink egyrészt szakmai partnereik, másrészt a laikusok tájékoztatásával igyekeztek ezt a helyzetet kezelni. A tudásmegosztásban önkéntesek is részt vettek olyan internetes felületekkel, amelyeket szakértők által készített vagy általuk hitelesített tartalmak népszerűsítésére használtak.

A szociális területeken dolgozók a segítség bizonyos módjaihoz is kötötték a professzionalizmust, amit „a jól segítség” koncepciójával fejezték ki. Ezt az elképzelést a súlyos hátrányokkal küzdő csoportoknak segítő civilek, például a digitális eszközöket és kompetenciákat hátrányos helyzetű iskolai csoportoknak átadó információs technológiai szakértők és cégek is átvették. Az online megosztott előadói és művészeti tevékenységek a kulturális szféra dolgozóinak szakmai életét egészítették ki vagy helyettesítették. De a bezárt éttermekben az egészségügy dolgozói számára főző szakácsok, a szállodákban felállított átmeneti szállások tulajdonosai vagy dolgozói ugyancsak munkájukhoz kapcsolták segítő tevékenységüket. E felfogás szerint a kényszerű leállás miatt felszabadult időben olyan értékteremtő tevékenységet folytattak, amelyért nem vártak anyagi ellenszolgáltatást, de amellyel hozzájárultak a közjóhoz, a társadalom egésze vagy bizonyos alcsoportjainak jólétéhez.⁴⁷ Többeknél érzékeltük, hogy ebből a perspektívából kritikusan tekintettek

⁴⁷ Bér munka és önkéntes munka viszonyáról bővebb elemzést ad Zentai Violetta a lapszámban megjelenő tanulmányában.

a saját maguk által végzett bér munka és az önkéntes munka viszonyára, egyikük, egy kerületi programba résztvevő önkéntes erről így beszélt:

„Az ilyen pénzkereső állássá degradálódott, és valahogy ez a társadalmi hasznosság ez meg áttevődött máshova, aminek én azt gondolom egyébként, hogy ilyen messzemenő következményei lehetnek bennem még.” (27)

A segítség élettörténeti motivációi is jelentős hatásúaknak bizonyultak az interjúinkban. Az aktuális segítő munka élettörténeti keretezése gyakran a professzionális keretezés alternatívájaként jelent meg, vagyis valamelyik a kettő közül szinte mindig előfordult. Ez időnként összekapcsolódik a reciprocitás logikájával, mint például annál az interjúalanyunknál, aki korábbi betegsége idején az egészségügy dolgozóitól kapott segítséget igyekezett azzal meghálálni, hogy most védőfelszerelést gyártott és juttatott el ingyen a beteg- és idősellátó intézményekbe. Más esetekben segítségre szorulókkal való azonosulásnak vannak élettörténeti előzményei. A mélyszegénységben élő gyerekek kiszolgáltatottsága, segítségre való rászorultsága iránt jellemzően a gyerekkorból hozott sérelmek, traumák, félelmek, vagy a gyermekkorban megtapasztalt szegénység teszik érzékenyebbé az embereket. Az élettörténeti narratívák fontos elemei az előzmények, amelyek közül a családi minták és a külföldi tapasztalatok a legerősebbek.

Egyik interjúalanyunk tíz évig vezetett egy éttermet, aminek törzsközönségét hajléktalanok és menekültek étkeztetésébe, hátrányos helyzetű gyerekek karácsonyi ajándékozásába és óvodafelújítások támogatásába vonta be.

„Amióta énszerintem az eszemet tudom, azóta benne vagyok ilyen programokban, főleg... azért mondhatom magam szerencsésnek, mert, hogy azért kaptam egy nagyon klassz nemzetközi képet, és rengeteg lehetőséget, hogy Európában szétnézhessek”

– mondta annak alátámasztására, hogy egész felnőtt életében a kereső és az önkéntes társadalomjobbító munka összehangolására törekedett.

„A másokról való gondoskodás új lehetőségeket nyit meg a segítő életében is”, mondta, majd saját példájára visszatérve folytatta: „De most egy olyan időszakban vagyok, amikor egyébként is egyfajta befelé fordulás van. Ilyen értékelés, hogy merre tovább, mit kellene csinálnjak ahhoz, hogy mondjuk egy kicsit hasznosnak is érezzem magam. És hogy szerintem ebből a szempontból nem volt rossz az, hogy most lecsendesedett minden körülöttem, de mégis csináltam valamit. Nem úgy éltem meg a bezártságot, hogy ez most, ez most büntetés, ez most... valami kibírhatatlan dolog. Erre mondjuk azért rátett az is, hogy volt egy három hét, amikor így ágyban. Hogy ez koronavírus volt, ezt a mai napig nem tudjuk, de hogy nem voltam jól.” (1)

A segítséget kondicionáló élettörténeti narratívák egyikét gyakori előfordulása miatt külön kezeltük. Ez a középosztályi pozícióból származó erőforrásokra és előnyökre reflektál, ezeket köti össze a segítettek oldalán álló erőforráshiánnyal, amit a válsághelyzet még akutabbá és láthatóbbá tesz. Az önreflexió a segítői oldalon jelentkező társadalmi és érzelmi igényekre egyaránt kiterjed. Ez a motivációs narratíva különösen fontos mintánk egy részében, a vállalatok, és (munkaerő)piaci aktorok vagy hozzájuk kapcsolódó civilek körében, ahol azzal a szemlélettel társul, hogy a többleterőforrások több felelősséggel is járnak. Ebből a motivációból az általunk megismert vállalatoknál két stratégia következett a koronajárvány idején: az egyik az adományok megemlése, a másik a munkavállalók iránti szolidaritás, megtartásuk akkor is, ha a vállalat maga is nehézségekkel küzd.⁴⁸

Azok, akik a segítséget morális keretben mutatták be, alapvető értékeikhez, a jóról és rosszról alkotott elképzeléseikhez rendelték a cselekvési feladatokat a járványválságban. Segítő munkájukat ezzel a világnézetük által meghatározott értékek és kötelességek összefüggésben értelmezték. A következő interjúrészlet szépen szemlélteti, hogy a különböző, fentebb típusokba rendezett motivációk hogyan kapcsolódnak össze konkrét esetekben, az egyes cselekvők gondolkodásában.

„Én mondjuk a családból hozom azt a fajta viszonyulást (...), hogy olyan dolgokban is részt veszünk, ami mondjuk nem pénzben mérhető, nem egy szigorú piaci hatással bíró valami, hanem azért csinálunk valamit, mert az a helyes dolog, amit csinálni kell, vagy azért csináljuk, mert az emberi kapcsolatainkat bővítjük ... hogy az embernek egészséges baráti társasága legyen, vagy egy egészséges társadalom vegye körül, és igenis tenni kell.” (36)

Egy interjúalanyunk arról beszélt, hogy értékrendszerének alapját keresztény hite jelenti, ami a munkája iránti elköteleződésében és a krízishelyzetben való helytállásában kiemelten fontos szerepet játszott. Sőt, fordítva, a krízis a hitét is erősítette:

„Ez a (...) spirituális környezet, amiben én vagyok, az nem fél, tudja, hogy honnan jön, és hova megy, vagy legalábbis hisz benne, és bízik benne. A krízis a lelki életet nagyon jól segítette.” (24)

Ötvenkét interjúalanyunk közül ötven kötődnek intézményi szálakkal is valamely keresztény felekezethez úgy, hogy annak motivációjuk elbeszélésében is szerepe van. Ennek két nagyon eltérő módját tapasztaltuk. Az egyik a keresztény irgalmasság fogalmával írható le. A rászorulóknak nyújtott materiális segítség egyben lehetőség az Ige terjesztésére, vagyis az igazi változást eredményező térítésre. Egy

⁴⁸ Tulajdonosok és menedzserek szolidaritási stratégiáiról bővebben Zentai Violetta tanulmányában olvashatunk.

szegények körében missziós munkát végző, most jelentős mennyiségű adományt eljuttató kisegyház képviselője erről így beszélt:

„több ezer tonna élelmiszert és ruhát osztottam szét eddigi életemben... és azt látom, hogy az embereknek nem erre van szükségük. Ez egy pillanatnyi segítség lehet. Ettől még senki nem jön ki a gödörből, hogyha az ő gondolkodásmódja nem változik meg. És az... valahol tényleg belül kezdődik el. Az ember elméjében és az embernek a szívében. És azt gondolom, hogy ehhez a legnagyobb segítség Isten... Úgy látom, hogy mondjuk az én számomra is ez lehet a legfontosabb része annak a, nevezzük szolgálatnak, vagy misszióknak, vagy teljesen mindegy, hogy hogy mondom, amit én csinálok... Tehát igazából sokszor nekem talán, ne értsen félre, de..., de..., hogy is mondjam, terhemre van, idézőjelben mondom ezt, tehát terhemre van ez a része a munkának, mert annyi civakodást, amennyit én láttam...” (33)

A karitatív munkában jeleskedő kisegyházakat leszámítva, vallási motivációt említő interjúalanyainknál a jótékonyság többnyire személyes hitre épül. A segítség a cselekvő értékrendjén belül nyeri el értelmét, nem foglalkozik a problémák eredetével. Ezzel szemben egy lelkész interjúalanyunk, aki számos segítő tevékenység kezdeményezője volt, egyháza főáramához képest úttörő módon azt vallja, hogy a strukturális problémák strukturális válaszokat sürgetnek, és ezek ugyancsak támaszkodhatnak a keresztény hitre. Hogy miként, arról a következőket mondta:

„Annak a felismerése lenne nagyon fontos, hogy ne válasszuk szét a személyes meg a közösségi hitünket. Sok esetben megfigyelem, hogy a karitatív tevékenység, az még a fejekben vagy a szívekben összefügg a hitünkkel, de a strukturális változtatásokra való felhívás, az már nem; mert az úgy... a társadalmi igazságosság, vagy a társadalmi változást célzó beszéd kikerül a szakrális szférából, és átkerül pusztán a szekulárisba. Én szeretnék olyan kezdeményezéseket felmutatni, ahol ez megvalósul, és kimozdulni abból, hogy nemcsak a szeretetszolgálat vagy az élelmiszergyűjtés lehet az, ami egy kereszténynek mondható cselekedet lehet, hanem a nagy rendszerek mozdtítása is.” (3)

A segítség morális motivációja gyakran nem vallási eredetű, hanem az egyetemes jóról való világi felfogásból és az ebből levezetett univerzális felelősségből következik. A következő interjúrészlet arról a több alanyunknál is felismerhető tapasztalatról szól, hogy a jót cselekvésnek nemcsak morális értéke, hanem haszna is van, különösen érzelmi értelemben:

„Együtt vagyunk és egy olyan dolgot csinálunk, ami az egyetemes jó. Tehát én azt gondolom, hogy az, amit mi csinálunk, az akár tudományos, akár gazdasági szempontból és pszichológiailag is (...) hasznos... A lényeg az, hogy van egy egyetemes jó. Én ebben hiszek mindenféle vallásmentesen.” (2)

A visszacsatolás a vallási motiváció és a humanista indíttatás esetében egyaránt fontos. Ennek egyik formája a segítségért cserébe kapott hála:

„Szóval ezek a bevásárlások, ezek mindig nagyon hálás feladatok voltak, mert ők nagyon explicitre jelezték, hogy mennyire jót teszek nekik.” (27)

Másik formája a morális elégtétel, ami beépül a cselekvő önképébe. Az imént idézett fiatal önkéntes jelzi, hogy tudja, ebben egy csapda is el van rejtve.

„Talán egyébként, amilyen érdekes szitu volt az az, amikor az önkénteskedés nyilván ettől olyan baromi jó, mert jó embernek érzi az ember magát. És ezt mondjuk erre így nagyon próbáltam figyelni, de azt hiszem, nem sikerült, hogy ezáltal viszont ne érezzem nem jó embernek azokat, akik nem önkénteskednek.”(27)

A motivációk ötödik típusa esetén a segítség a problémák okainak leleplezésével és a strukturális változtatás igényével kapcsolódik össze. A következő interjúalanyunk a gyermekszegénységben ismeri fel a magyar társadalom egyik legnagyobb problémáját, ami a járvány idején jövedelem nélkül maradt családokat még inkább sújtotta. Programjukban a strukturális problémára való figyelemfelhívás, a strukturális változtatások követelése (a családi pótlék megemlése), és az egyéni felelősségvállalás összekapcsolódik, amiről interjúalanyunk így beszélt:

Mindig is érdekelt, hogy mi a baj a rendszerrel, a rendszerszintű problémák. Itt a gyermekékezés kapcsán egy másfajta rendszerprobléma, és inkább az, hogy a felnőttek felelőssége.... Hogy egy szerencsés étellel a hátam mögött, egy gyönyörű családdal... és egy nagyon nagy örökséggel, ez akkor felelősség.” (6)

A strukturális megközelítés sok esetben egy civil-aktivista narratívával, és némi politikai világnézettel is együtt érkezik. A segítő tevékenységekben való részvétel néhány interjúalanyunknál egy baloldali vagy zöld alternatíva melletti elkötelezettségből fakad:

„Bizonyos baloldaliság végigkísért engem, a (társadalmi) igazságosság vonatkozásában. Tehát az embernek elemi ösztöne az, hogy a segítségre szoruló valahogy meginduljon ebbe az irányba.” (40)

Egy másik interjúalanyunk az egészségügy strukturális problémáit a szakmai érdekvédelem perspektívájából fogalmazta meg. Tevékenységében az egészségügyi dolgozók szakszervezeti képviselője és a legnagyobb terhelés alatt dolgozó kollégák közvetlen segítése összekapcsolódott. A válságban megmutatkozó hiányok és az alulról jövő megoldások az egészségügy alternatív (civil) intézményeit,

és a közöttük levő együttműködést erősítik, ilyen például az egészségügy legfontosabb szakmai szervezete, az Orvosi Kamara és bizonyos szakszervezetek (például MOSZ) viszonya.

„Én személy szerint ebben látom a lehetőséget, ... a szolidaritásnak tulajdonképpen ez az alapja, hogy igenis összefogunk, felszólalunk. Szerintem a járvány ezt nagyon jól megmutatta, és a civil szervezetek is összefogtak... adott esetben gazdasági szereplőkkel, ugye itt velünk is volt kapcsolat, mint a szakszervezettel, az Orvosi Kamarával.” (38)

Lezárásképpen a segítő tevékenységek motivációit a szolidaritási mező járvány alatti dinamikájának perspektívájából foglaljuk össze. A szolidaritási mező új aktorainál, vagyis azoknál, akiket a járvány idején felismert rászorultságok ösztönöztek cselekvésre, a professzionális motiváció kifejezetten erős és a morális motiváció is számottevő, de alig jelenik meg az igazságtalansággal, a strukturális problémákkal kapcsolatos személyes felelősség. Az utóbbi, a Boltanski által leleplezőnek nevezett narratíva, a szolidaritási mező régi aktoraira jellemző, köztük is azokra, akik a járványhelyzetben új tevékenységekkel tudtak előállni. Minden bizonnyal azért, mert strukturális változtatás iránti elkötelezettség szűri a civileket, a kitarás fontos motiváció egy olyan politikai környezetben, amely delegitimálja a civileket. A régi aktorok közül azok, akik fenntartották ugyan működésüket, de nem léptek új irányokba, az egész minta átlagánál jobban hangsúlyozták élettörténeti motivációikat, amivel a személyesség és az érzelmek jelentősége nőtt az elbeszéléseikben.

Gondoskodás és felelősség: a szolidáris cselekvés társadalmi és egyéni szintű hatásainak elbeszélése

Tanulmányunkban a szolidáris cselekvés elbeszélésének két egymással összefüggő aspektusát tárjuk fel. Az előző fejezetben az előzményekre és az ezzel összefüggő motivációkra fókuszáltunk. Ebben a fejezetben pedig a cselekvés céljából kiindulva az érzékelt vagy vágyott, társadalmi és egyéni hatásokat kívánjuk megvilágítani. Az interjúk kvalitatív elemzése alapján a célok és hatások öt típusát azonosítottuk. A segítséget a legtöbben úgy értelmezték, hogy a feladatuk egy kézzel fogható, gyakran materiális, némelykor lelki szükséglet kielégítése konkrét cselekvés formájában. A szolidaritási tevékenység itt magára a segítségre szoruló emberre irányul. (43 eset) Többen hangsúlyozták, hogy nem volt szándékuk ennél többet tenni. Ugyanakkor minden társadalmi cselekvés valamilyen értelemmel, jelentéssel ruházódik fel. Amikor erről kérdeztük interjúalanyainkat, gyakran fogalmazódtak meg további vágyak, vagy kerültek szóba meg nem célzott, mégis bekövetkezett hatások.

Ettől a ponttól kezdve a kívánt hatásokat két megközelítésből, a társadalom és a közélet, valamint az egyének szintjén tárgyaljuk. A közéleti vonatkozások említésének leggyakoribb formája a válság kezelésével kapcsolatos felelősségek, azon belül is elsősorban az állam felelősségének kérdése. 52 interjúalanyunkból 31-en fogalmaztak meg kritikát a kormányzat és az illetékes intézmények járvány-kezelésével kapcsolatban. A kritikán túl azonban már kevesebben léptek. Interjúalanyaink valamivel kevesebb mint fele gondolkodott úgy a segítő munkájáról, hogy azzal valami nagyobb, tartósabb változáshoz akart hozzájárulni. Egy részük (20 interjúalany) a társadalmi változást az attitűdök, másik részük (18 interjúalany) a cselekvések, harmadik részük (20 interjúalany) a struktúrák szintjén tartja kívánatosnak.

Mielőtt a Boltanski-féle leleplező beszédmód bemutatásába kezdenénk, szeretnénk leszögezni, hogy interjúalanyaink jelentős részére, és különösen a szolidaritási mező új aktoraira és a nyilvánosságot intenzívebben és tudatosabban használókra az apolitikusság volt jellemző. Ez együtt járt annak elhárításával, hogy tevékenységük strukturális okairól vagy hatásairól véleményt nyilvánítsanak. Azokra, akiket a gazdaság és a munka világában a fősodorba illeszkedőnek nevezünk, különösen jellemző volt, amit egyikőjük így fogalmazott meg: „*Mi nem akarunk politikázni, nem célunk, nem is szeretünk.*” (5.) A rászorulóknak speciális csoportjainak segítők körében ugyancsak talákoztunk azzal a szemlélettel, hogy a szolidaritás univerzálisnak gondolt motivációját „a politikától” igyekeztek távol tartani:

„És ez az egyetlen, ami számomra fontos, hogy az egyetemes jót ne akarják átpolitikálni, mert nem lehet..., amúgy meg, egyrésztől minden politika, másrésztől meg egyáltalán nem politikálunk, nem rakjuk le a voksot egyetlen párt mellett sem.” (2)

A politika elutasítása leginkább azt jelenti, hogy közéleti kérdésekben megtagadják a nyilvános állásfoglalást, és visszautasítják a közéleti szereplőkkel, különösen az ellenzéki pártokkal való kapcsolatot. Azt gondolják, hogy ez az elutasítás a konkrét tevékenység és az azt végző csoport kohéziójának védelmében szükséges, ami minden bizonnyal összefügg azzal a közéleti légkörrel, amelyben a politikailag beazonosított civileket stigmatizálják.

A nyilvánosság előtti apolitikus viselkedés ugyanakkor nem jelenti a közpolitikai szereplők felelősségéről való véleménynyilvánítás elutasítását az interjú helyzetben. A kritika különösen erős volt az egészségügyet és az oktatást illetően, ahol a korábban is fennálló erőforráshiány a válságban még több fennakadást és veszteséget okozott. Orvos interjúalanyaink úgy látják, hogy a járványhelyzet kezelésében az állam cserbenhagyta az orvosokat, különösen a nem járványszakmában dolgozókat, azon belül is leginkább a háziorvosokat. „*Önkénteseket toborzott, de a szakma képviselőivel nem tárgyalt érdemben*” – mondta egyikőjük. (6)

A munkaruha, a védőfelszerelés, a fertőtlenítés hiánya a járvány idején láthatóvá tette az egészségügyi intézmények rossz munkakörülményeit, a jutalmazásuk körüli viták pedig az egészségügyi és szociális területen végzett munka erkölcsi és anyagi el nem ismerését. A digitális oktatást támogató kezdeményezések részéről hasonló bíráló hangzott el, helytelenítették, hogy civil szervezeteknek állami feladatot kell ellátniuk, miközben az állam azt kommunikálja, hogy minden a legnagyobb rendben van.⁴⁹ Ahol nem dolgozik tanoda vagy más civil szervezet, ott a családok (az iskolán kívül) semmilyen segítségre nem számíthatnak. A változás reménye a szolidaritás alulról induló példáihoz kapcsolódóan az egyházak vonatkozásában is megfogalmazódott. Lelkész interjúalanyunk elvárta volna, hogy egyháznak vezetése határozottabban kiálljon a gyengék és kiszolgáltatottak mellett.

A szolidaritástól az intézmények és a struktúrák szintjén változást váró, magukat rendszerkritikusnak nevező civil szerveződések különálló, másokhoz kevésbé kapcsolódó csoportot alkotnak. Úgy vélik, a járvány egy tágabb, globális gazdasági és politikai válság jele és állomása. Többen osztják ugyanakkor azt az elképzelést, amely a szolidáris cselekvés által megélt változást az emberek gondolkodásán keresztül akarja elérni. Egy általunk megkérdezett humanitárius szervezet vezetője abban bíz, hogy a társadalmi szolidaritás és bizalom katalizátora lehetnek. Ennek fényében így fogalmaz a szervezet szerepéről:

„De valójában az én szerepem és a szervezet szerepe nem az, hogy továbbítsam a társadalom segítségét, mint egy postás, a ... rászoruló felé, hanem hogy ezt a kettőt egymással összeillesszem, és ebben valami katalizátor legyen. (...) Tehát valamifajta társadalmi tudatformálás, vagy társadalomformálás, vagy valamilyen szemléletformálás, az legalább nekünk legalább annyira erősen a missziónk része, mint magához, ehhez kapcsolódóan azok az aktivitások, amik ezekben megnyilvánulnak.”(7)

Egy kisebb karitatív csoport vezetője az általuk követett célt az előítéletességgel szembeni társadalmi tudatformálásban jelölte ki:

„Tehát egyidejűleg csinálni a két dolgot. Segíteni is (adományokkal), meg aztán felhasználni a (terepen, adományozásban) megszerzett tapasztalatot, a médiát pedig tudatosan használni. ... A cél a társadalom két legtávolabbi pontjának, a legkirekesztettebbeknek, generációs mélyszegénységben, szegregált településen élő romáknak és a többségi társadalom felső középrétegének az összekötése adományozáson és szemléletformáló érzékenyítésen keresztül.”(40)

A társadalmi cselekvés szintjén változást elérni szándékozók a segítő tevékenységekbe mind több embert be akartak bevonn. Ennek érdekében a humanitárius

⁴⁹ Erről bővebben Neumann Eszter elemzésében olvashatunk.

szervezetek egyike olyan kampányt indított, amely a koronavírus-járvány alatt megnőtt segítő vágyat a jótékonyosság népszerűsítésére használta, és elsősorban a fiatalokat célozta meg azzal az üzenettel, hogy „segíteni jó” (8). Egy másik, kisebb csoport saját tökéletlenségét és spontaneitását használja a meggyőzés eszközüül.

„Mi ugye kimegyünk, segítünk, beszélgetünk egy kicsit, és ebben pont ez a jó, hogy ezt bárki meg tudja tenni. Tehát, hogy pontosan ezt kell mutatni az emberek felé, hogy ezt te is, te is, te is meg tudod tenni igazából” (2)

Tudják, hogy a hatékonyabb mozgósítás érdekében magukat a segítő tevékenységeket is meg kell újítani, vagyis innovációt kell vinni a rendszerbe. Erre bizonyos csoportok kifejezetten alkalmasnak látszanak, és a válsághelyzet kihívásai, a fokozott érdeklődés ugyancsak segítette az innovatív formák terjedését.

A hatás elérésének másik módja a nyilvánosságot veszi célba. Interjúalanyaink egy része a médiabeli megjelenését illetően kifejezetten sikeresnek nevezhető, és közöttük nem csak régi civil szervezetek, de új kezdeményezések is vannak. Többen tapasztalták azt, hogy a közösségi média szerepe megnőtt a válság alatt, az önkéntesek és a donorok elérése is többnyire itt történt. De a hírmédia is nagyobb érdeklődést mutatott a civilek iránt, akiknek egy része fel tudta ezt használni arra, hogy az általa képviselt ügy láthatóságát növelje. Egyikőjük ezt így fogalmazta meg:

„lényegében ez az üzenet, hogy mi ezt most krízisszinten meg tesszük, hogy ne éhezzenek az emberek, de ezzel fel is akarjuk hívni arra a figyelmet, hogy hányan vannak kiszolgáltatott helyzetben, és hogy mennyire csalóka az a kép a társadalomról, amit a többség gondol, vagy amit a kormány üzen... ez igazából az állam feladata, hogy erre valamilyen választ adjon.” (35)

A civil kezdeményezések, illetve az adománygyűjtés népszerűsítését egy civil szervezet közvetlen online kommunikációval segítette. A szervezet, aminek missziója, hogy a petíciók kihangosítása révén az ügyeket nagyobb nyilvánossághoz juttassa, ebben az esetben is tevékeny volt, három hónap alatt két petícióra erősítettek rá, amivel a szolidaritás politikai véleményformáló hatását kívánták növelni. (23)

Már a tanulmány első fejezetében rámutattunk, hogy a jótékony és önkéntesség irodalmában ma már evidenciának számít az a néhány évtizeddel ezelőtti felismerés, hogy a másokért, közösségben végzett munka a cselekvők életére, önképére, társadalmi kapcsolataira is jótékony hatással van. Néhány korábbi kutatással összevetve, tapasztalatunk az volt, hogy ez a hatás a járvány okozta válság idején különösen erős volt. Amikor saját életükről kérdeztük, interjúalanyaink többsége nem számolt be drámai változásokról, megoldhatatlannak tűnő problémákról. (Ez nem jelenti azt, hogy interjúalanyaink között ne lettek voltak jövedelemszerző tevékenységüket kényszerűen szüneteltető emberek.) Az interjú során mégis sokan

beszéltek arról, hogy az általuk végzett segítő tevékenység miként kapcsolódott személyes életükhöz, és miként gazdagította azt. Legtöbben a munkájuk felől érzékelték a hatást (amiként a munkával kapcsolatos volt legtöbbjük motivációja is), a rendkívüli helyzetben másokért végzett munka pozitívan hatott szakmai ismereteikre, munkaerőpiaci helyzetükre (18 eset). Az általunk megkérdezett zenészek például egyfajta továbbképzésnek élték meg a járvány alatti online fellépési lehetőségeket. Mások (14 esetben) a hatást inkább érzelmi, morális vonatkozásban érzékelték. Ugyancsak jelentősnek mondható a társas kapcsolatokra tett hatás, mert gyarapodtak a kapcsolataik, vagy közösségre találtak (még ha ez többnyire online közösség is volt) egy olyan időszakban, amiben a bezártság, elszigeteltség megnehezítette az emberek életét. A közösségépítés kifejezett célként fogalmazódott meg néhány esetben. Egy civil mentorprogramot működtető csoport kezdeményezője, aki büszkén számolt be arról, hogy pályafutásuk kilenc éve alatt hozzávetőleg ezeröttszáz ember fordult meg náluk támogatóként vagy önkéntesként, fogalmazott így:

„építék egy alternatív valóságot. Tehát, hogy miközben így leomlik körülöttünk a demokrácia, meg az ország, meg nem tudom, hogy ez nekem is biztos nagyon fontos, hogy itt épül valami, ami az én értékeimnek megfelel, és ahol nincs rasszizmus, meg nincs homofóbia.” (39)

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a társadalmi szolidaritás a járványválság idején leginkább közvetlen segítő tevékenységként jelent meg. Ezzel együtt a segítők jelentős része (több mint fele) tevékenységével társadalmi változást is el akart érni, amelyet többnyire nem strukturális, hanem egyéni szinten tudott elképzelni, ami szolidárisabb attitűdöt vagy szolidáris cselekvésbe való bevonódást jelent. A motivációk és a szervezeti, illetve tevékenységi formák kétváltozós elemzése alapján a víziók társadalmi meghatározottságairól elmondhatjuk, hogy a társadalmi változást attitűdök szintjén elérni akarókat a szolidaritási mező régi aktorai, és azon belül is a változatlan tevékenységet folytatók közt találtuk; sokan támogatnak oktatási tevékenységeket, kapcsolódnak vallási szervezetekhez, és említenek morális értékeket a motivációik között. Akik a társadalmi változást az egyéni cselekvések szintjén, mások közvetlen segítségre való mozgósításával képzelik el, többnyire olyan, erőforrásokkal jól ellátott szervezetekhez kötődnek, amelyek korábbi válságok idején is aktívak voltak, és akkor is voltak önkénteseik. Intézményi szintű változtatást elsősorban a szociális és egészségügyi ágazatot támogatók látják szükségesnek, és azok, akik a válság által különösen sújtott hátrányos helyzetű csoportokkal állnak közvetlen kapcsolatban. A strukturális megújulás szükségessége ezen belül azoknál fogalmazódik meg, akik a válság politikai aspektusairól is mernek gondolkodni, egy részük ellenzéki önkormányzatokkal, másik részük rendszerkritikusnak nevezett civil szerveződésekkel áll kapcsolatban.

Összegzés és kitekintés

Az összegzés előtt szeretnénk felidézni a tanulmány célját. Mindenekelőtt dokumentálni akartuk a Covid-járvány első hulláma alatt megjelent szolidaritási formákat, a segítők szervezeti kötődéseit és élettörténeti beágyazottságát; megérteni, hogy a válság hatására milyen változás történt a szolidaritási mezőben; a szolidaritási formák elbeszélése milyen motivációs keretekben történt, és milyen elképzelések társultak a közvetlen segítség átfogóbb társadalmi hatásaihoz, amennyiben voltak ilyenek. Mindezek együttes elemzésével a közvetlen segítség, gondoskodás és a társadalmi felelősség összefüggéseire kívántunk rávilágítani.

A járvány hatására az első hullám idején keletkezett krízis enyhítése jelentős részben olyan emberek és szervezetek segítők tevékenysége révén történt, akik máskor is aktívak voltak válsághelyzetekben, intézményként jelentős előzményekkel, személyként stabil és viszonylag magas státusszal, erős formális és informális kapcsolathálóval rendelkeznek. Rajtuk kívül azonban a segítők között megjelentek olyan új szereplők is, akik stabilan vagy aktuálisan kisódróttak, és akik számára a másokért végzett önkéntes munka a társadalmi tagság megőrzésének lehetőségét hordozza. A mintánkba megjelenő segítők jó része azonban erős szervezeti beágyazottsággal rendelkezik. A szervezetek között a civileket különösen fontosnak találtuk az önkéntesek megszervezésében és mozgósításban. Hasonló szándékot rögzítettünk a humanitárius szervezetek esetében is, az ő kapacitásaik jelentős részét azonban az állami feladatok ellátása foglalta le. A segítők tevékenységét folytató különböző aktorok együttműködését sokan hangsúlyozták, de az ezzel kapcsolatos pozitív tapasztalatok ritkábbak voltak, mint az együttműködés hiányáról szóló panaszok. A szolidaritási mezőben tapasztalt dinamikát a résztvevők jelentős részben a különleges helyzettel magyarázták, amiben a segítség iránti szükség láthatóbbá vált számukra.

A motivációk vizsgálata rávilágított arra, hogy a szolidáris cselekvés elbeszélését más esetekben is meghatározó morális és élettörténeti elbeszélések itt is megjelentek. Fontosabbnak látszottak ugyanakkor azok a professzionális narratívák, amelyek sok esetben a konkrét megoldásokra helyezték a hangsúlyt. Az önkéntes segítők munkát és a bérmunkát összekapcsolták, ezzel egyfajta kontinuitást és biztonságérzetet teremtve a járvány által szétzilált hétköznapiakban és részben egzisztenciáikban is. A célok és hatások vizsgálata rámutatott arra, hogy a segítők tevékenységeket részben öntudatlanul, részben nagyon is tudatosan igyekeznek távol tartani mindenféle közéleti kérdéstől. Ez az a depolitizálás, amelyről a szakirodalom beszél, sok esetben azonban a depolitizálásnak egy sajátos esete, amelyben a politika mentális, fenomenológiai értelemben jelen van ugyan, de a félelem miatt, hogy egy kriminalizált környezetben tönkremeheti a cselekvés és együttműködés lehetőségét, távol tartják a beszédétől, a cselekvés közös értelmezésétől.

A két tendencia együttes hatására a szolidaritásnak egy olyan formája jön létre, amire leginkább a hétköznapi szolidaritás fogalmát találjuk találónak. A hétköznapi

szolidaritás vonatkozásában a munka szerepére hívtuk fel a figyelmet, ami lehet személyközi gondoskodás vagy a segítség áttételes formája, amely a működést akadályozó eszköz- vagy erőforráshiányt igyekszik pótolni. Utóbbi tevékenységek nagy része a járvány idején új digitális technológiák alkalmazásával történt. Más kutatásokhoz hasonlóan, különösen az oktatáshoz és a szabadidőhöz kapcsolódó szolidaritási kezdeményezések elemzésével, a mi munkánk is a digitális megoldások fontosságát hangsúlyozza.

Elsősorban a segítő tevékenységek céljainak és elképzelt hatásainak elemzése vitt minket közelebb annak a szolidaritási típusnak a megértéséhez, amelynek karakterét a társadalom egyéni szinten történő morális jobbulásának vágya hatja át. Az általunk ismertetett szakirodalmi előzményekben átalakító szolidaritásnak nevezett formát a gondoskodás és felelősség összekapcsolása, a szolidaritásnak a konkrét segítségen túlmutató transzformatív erejébe vetett hit jellemzi. A vágyott változások részben az embertársak gondolkodásmódjára, attitűdjére, részben viselkedésükre irányul, és leginkább morális keretekben értelmeződik. A morális változás időnként együtt jár a krízis idején láthatóvá vált strukturális felelőtlenések, rossz közpolitikai döntések kritikájával. Legalább ennyire erős szándék van ugyanakkor arra, hogy a szolidáris cselekvést a morális változás reményében a politika intézményes formáitól távol tartsák.

Mind a motivációk, mind a hatások felől azonosítható volt a szolidaritás harmadik típusa, amelyekben a segítő tevékenységek, az egyéni és intézményes gondoskodás az állampolgári felelősségből és az intézményi strukturák átalakításának vágyából születik meg. Ez az, amit mások nyomán közéleti vagy politikai szolidaritásnak hívhatunk. A problémák felismerésétől a segítő cselekvés irányába való elmozdulás kognitív szinten a Boltanski által azonosított leleplező látásmódon keresztül valósul meg. Társadalmi szinten ez azoknak a civil szervezeteknek a mobilizáló erejével függ össze, amelyek az állami ellátásból kimaradt csoportok iránti gondoskodást és a strukturális kritikát válsághelyzeteken kívül is gyakorolják, válságban pedig maguk köré gyűjtik a közéleti felelősség által motivált embereket. A közéleti felelősségtől hajtott szolidaritás gyakorlóira jellemző, hogy a válságra reménnyel tekintettek, a strukturális megújulás lehetőségét látták benne.

A szolidaritás robbanása, amit kutatók és interjúalanyaink egyaránt jellemzőnek érzektek a koronavírus-járvány idején, sokkal inkább magyarázható a másokról való gondoskodást a közletről leválasztó hétköznapi szolidaritással, mint a közéleti felelősségtudattól vezérelt és a célt a struktúra átalakításban kijelölő szolidaritásformákkal. A szolidaritás transzformatív erejébe vetett hit és az ezzel kapcsolatos víziók jelen vannak ugyan, de az egyéni szintű morális változás reménye jellemzőbb, mint a strukturális változásé. A járvány idején tapasztalt gondoskodás és segítség rámutatott, hogy a magyar társadalom rendelkezik civil szolidaritási tartalékkal, amit nagy válsághelyzetekben mozgósítani tud a katasztrófa elhárítására. Ehhez a szolidaritási potenciálhoz azonban, dacára annak, hogy a cselekvők

tudatában vannak az elmulasztott állami felelősségnek, csak kismértékben társul a strukturális változtatás reménye. A legnagyobb hiányosságokra rámutató válsághelyzetek kezelésével a cselekvők csendben helyettesítik a szolidaritási feladatait leépítő államot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aschahuer, Wolfgang és Mayerl, Jochen: The dynamics of ethnocentrism in Europe. A comparison of enduring and emerging determinants of solidarity towards immigrants. *European Societies* 2019, 5, 672–703. 2019. <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616791>
- Bauman, Zygmunt: Szolidaritás: egy megtestesülni vágyó szó. 2000, 2016, 3, 9–47.
- Bayertz, Kurt szerk: On Solidarity. Springer, 1999.
- Beck, Ulrich – Beck-Gernsheim, E.: *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*, London: Sage. 2002
- Bernát, Anikó – Kertész, A., & Tóth, F.: Solidarity reloaded: Volunteer and civilian organizations during the migration crisis in Hungary. *Szociológiai Szemle*, 2016/4. 29–52.
- Bogdan Voicu – Eburne Bartolome Peral – Horatiu Rusu – Gergely Rosta – Mircea Comşa – Octavian-Marian Vasile – Lluís Coromina – Claudiu Tufis: COVID-19 and orientations towards solidarity: the cases of Spain, Hungary and Romania. *European Societies* 2020 DOI: 10.1080/14616696.2020.1852439
- Boltanski, Luc: Distant Suffering, Morality, Media and Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Brncovic, Carna: Decentering Humanitarianism. *AllegraLab. Anthropology for Radical Optimism* <https://allegralaboratory.net/vernacular-humanitarianisms/> 2017
- Cantat, Celine: Rethinking Mobilities: Solidarity and Migrant Struggles Beyond Narratives of Crisis. *Intersections. East European Journal on Society and Politics* 2016, 4. <http://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/article/view/286>
- Cantat, Celine – Feischmidt, Margit: Conclusion. Civil involvement in refugee protection: reconfiguring humanitarianism and solidarity in Europe. In: Feischmidt, Margit – Pries, Ludger – Cantat, Celine (Eds.) *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Palgrave Macmillan, 2019, 379–399.
- Civilizáció (2020) Hogyan reagáltak a civil szervezetek a koronavírus okozta veszélyhelyzetre? <https://civilizacio.net/hu/hirek-jegyzetek/hogyan-reagáltak-a-civil-szervezetek-a-koronavirus-okozta-veszelyhelyzetre-gyorselemzes>
- Durkheim, Émile: *A társadalmi munkamegosztásról*. Budapest: Osiris, 2001.
- Eckert J (2019) The solidarity of concern. *Anthropological Theory Commons*.
Url: <http://www.at-commons.com/2019/12/17/the-solidarity-of-concern/>
- Eliasoph, Nina: *The Politics of Volunteering*. Cambridge: Polity Press, 2013.

- Fassin, Didier: *Humanitarian reason. A moral history of the present*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2012.
- Feischmidt, Margit, Pries, Ludger, Cantat, Celine (szerk.): *Refugee Protection and Civil Society in Europe*. Palgrave Macmillan, 2019.
- Feischmidt Margit – Zakariás Ildikó: Jótékonyosság és politika. A menekülteknek nyújtott közvetlen segítség közéleti hatásai *Politikatudományi Szemle* 2018/2. 55–83.
- Feischmidt Margit: Szolidaritás és társadalmi reflexió a menekültek önkéntes segítőknek elbeszéléseiben. *Socio.hu* 2018/1.
- Fokasz Nikosz – Kiss Zsuzsa – Vajda Júlia: Koronavírus idején. *Replika könyvek*, 2020. <http://replika.hu/sites/default/files/attachedfiles/korona-v5.pdf>
- Forno, Francesca – Graziano, Paolo: From global to glocal. Sustainable Community Movement Organisations (SCMOs) in times of crisis. *European Societies* 2019/5. 729–752. <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616793>
- Gerő Márton – Kerényi Szabina: A civil társadalom változó szerepei és a társadalmi integráció. Megjelenés alatt. 2020
- Grajczjár Iszván – Nagy Zsófia – Örkény Antal: Different Types of Solidarity in Times of Crises. *Intersections. East European Journal on Society and Politics* 2019/1. 5.
- Glick-Schiller, Nina: Solidarities of the Dispossessed: Response to Julia Eckert in the Time of Pandemic. *Anthropological Theory Commons*. 2020 <http://www.at-commons.com/2020/05/20/solidarities-of-the-dispossessed-response-to-julia-eckert-in-the-time-of-pandemic/>
- Hofmann et al. Symbolic struggles over solidarity in times of crisis: trade unions, civil society actors and the political far right in Austria. *European Societies* 2019, 5, 649–671. <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616790>
- Hustinx, L. – Lammertyn, F.: Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 2003, 2: 167–187.
- Koos, Sebastian Sebastian: Crises and the reconfiguration of solidarities in Europe – origins, scope, variations. *European Societies* 2019/5. 629–648 <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616797>
- Koos, Sebastian and Siebel, Verena: Solidarity with refugees across Europe. A comparative analysis of public support for helping forced migrants. *European Societies* 2019/5. 704–728 <https://doi.org/10.1080/14616696.2019.1616794>
- Leitinen, Arto – Pessi, Anne Birgitta: Solidarity: Theory and Practice. An Introduction. In: Leitinen, Arto – Pessi, Anne Birgitta szerk. *Solidarity: Theory and Practice*, Lexington books, 2014. 1–29.
- Martínez, Miguel A: Mutating mobilisations during the pandemic crisis in Spain. *Interface: a journal for and about social movements* 2020, 1. 15–21.

- Meleg Attila – Vancsó Anna – Hunyadi Márton – Mendly Dorottya: Positional Insecurity and the Hegemony of Radical Nationalism. Migration and Justice in the Hungarian Media. *International Spectator*, 2019/3. 54–71
- Mikecz Dániel – Oross Dániel: Hol a szükség, jön a segítség? Politikai részvétellel, önkénteskedés a COVID-19-járvány idején. In: Körösenyi András – Szabó Andrea – Böcskei, Balázs (szerk.): *Vírusba oltott politika: Világjárvány és politikatudomány*, Budapest: Napvilág Kiadó, 2020, 185–200.
- Neumann Eszter: Társadalmi szolidaritás és otthonoktatás a koronavírus első hullámában. *Regio* 2021/2. 105–129.
- NIOK: 200 millió feletti adomány gyűlt össze társadalmi ügyekre – A koronavírus megnyitotta a pénztárcákat. <https://www.nonprofit.hu/hirek/200-millio-feletti-adomany-gyult-ossze-tarsadalmi-ugyekre-A-koronavirus-megnyitotta-a-penztarcaikat>
- Ökotárs: *Második hullám. Civil szervezeti jó gyakorlatok a koronavírus-járványban*. 2020. https://okotars.hu/sites/default/files/downloads/masodik_hullam_jogyakorlatok.pdf
- Rozakou, Katherine: Socialities of solidarity: revisiting the gift taboo in times of crises. *Social Anthropology*, 2016/2. 185–199.
- Sik Domonkos: Szolidaritás a késő modernitásban. *Szociológiai Szemle* 2018/1. 28. 4–32.
- Sik Domonkos: A hálózati szolidaritás elmélete. ELTE Reader. 2018.
- Sik Domonkos – Zakariás Ildikó: Járvány és válság – rászorultsági és segítői viszonyok a COVID 2019 első hulláma idején. *Regio* 2021/2. 24–72.
- Solnit, Rebecca: *A Paradise Built in Hell: The Extraordinary Communities that Arise in Disaster*. New York: Penguin, 2009.
- Solnit, Rebecca: The way we get through this is together’: the rise of mutual aid under coronavirus. The Guardian 14 May 2020 <https://www.theguardian.com/world/2020/may/14/mutual-aid-coronavirus-pandemic-rebecca-solnit>
- Utasi Ágnes: *Kötelékben. Szolidaritás-hálókat és közélet*. MTA-TK – Belvedere, 2013.
- Takács Erzsébet: Szenvedő testek – humanitárius cselekedetek, 2000, 2014/9:
- Takács Erzsébet: *A szolidaritás alakváltozásai. Az együttműködés lehetőségei és gátja a mai Magyarországon*. Budapest: Napvilág, 2018.
- Ticktin, Myriam: *Casualties of Care. Immigration and the Politics of Humanitarianism in France*. Los Angeles: University of California Press, 2011.
- Vandervoordt, Robin – Verschaegeen, Gaert: The European Refugee Controversy: Civil Solidarity, Cultural Imaginaries and Political Change. *Social Inclusion*, 2, 48–52 DOI: 10.17645/si.v7i2.2260
- Wuthnow, Robert: *Acts of Compassion: Caring for Others and Helping Ourselves*, Princeton: Princeton University Press, 1991.

- Wuthnow, Robert: *Learning to Care: Elementary Kindness in an Age of Indifference*. New York: Oxford University Press, 1995.
- Zakariás Idikó: A menekültek civil segítése: attitűdök és morális érvek, *Regio* 2016/4. 61–87. DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v24i4.137>
- Zakariás Ildikó: *Jótekonny nemzet. Szolidaritás és hatalom a kisebbségi magyarok segítésében*. Budapest: Kalligram – Regio Könyvek, 2018.
- Zeller Michael C. (20 April 2020) Karlsruhe's 'giving fences': mobilisation for the needy in times of COVID-19. *Interface: a journal for and about social movements* 2020/1. 292–303.
- Zentai Violetta: Szolidaritási kezdeményezések a gazdaság és a munka világában. *Regio* 2021/2. 131–156.

Mellékletek

A tanulmányban hivatkozott egyszerű eloszlások összefoglaló táblázatai

Tevékenység kezdete, elmozdulások a szolidaritási mezőben

Régi aktor, régi tevékenység	10
Régi aktor, új tevékenység	25
Új aktor, új tevékenység	17

Segítő tevékenységek típusai (egy szervezetnek több is lehet)

Anyagi erőforrás	26
Gyógyítás, ápolás	19
Digitalis oktatás	17
Gazdasági tevékenység	9
Szabadidős tevékenység	8

Szervezeti forma

Civil szervezet	27
Informális	19
Önkormányzati	7
Vallási	5
Gazdasági	5
Humanitárius	4

Segítés terepe

Országos	24
----------	----

HH település	10
Globális	9
Lokális, nem Budapest	8
Lokális, Budapest	7

Társadalmi hatás

A probléma enyhítése	43
Társadalmi változás attitűdök szintjén	20
Társadalmi változás cselekvés szintjén	18
Társadalmi változás strukturális szinten	20
Állásfoglalás állam, kormányzat	31

Motivációk

Professzionális motiváció pl. orvosként, tanárként, szociális munkásként segít	31
Élettörténeti érintettség általánosabb értelemben	26
Morális, általános értékvezérelt	25
Strukturális egyenlőtlenség, igazságtalanság motiválja	18
Társadalmi pozícióból fakadó felelősségvállalás	17
Egyéb vagy egyik sem	5
Élettörténeti érintettség a járvány kapcsán (rászorulóként való azonosulás)	4

Narratívák a szolidaritási munka egyéni hatásairól

Gazdasági, szakmai, munkaerőpiaci helyzetre ható	18
Érzelmi, morális jólétre ható	12
Az alany nem beszél ilyen hatásokról	11
Társadalmi integrációra, kapcsolatokra ható	9
Hitéleti, világnézeti hatás	2

A második hullám alatt folytatja-e tevékenységét

Folytatja a rendelkezésre álló források szerint	38
Nem folytatja a források szerint	9
Nincsen forrás, aminek alapján meg lehetne állapítani	5